

Gençlik Çalışmaları Birimi
Yaratıcı Fikirler Toplantıları

Gençler ve Sosyal Dışlanma

Ekim 2009 - Şubat 2010

Volkan Yılmaz
(Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu)

Laden Yurttagüler
(İstanbul Bilgi Üniversitesi STK Eğitim ve Araştırma Birimi)

Gençler ve Sosyal Dışlanma

Volkan Yılmaz (Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu)

ve

Laden Yurttagüler (İstanbul Bilgi Üniversitesi STK Eğitim ve Araştırma Birimi)

Açılış: Hatırlarsanız sabahtan beri, biraz tanıştıktan sonra, buradaki kurumların ne yaptığıyla ilgili bir alan yaratmaya çalıştık. Şimdi Volkan ve Laden “gençler ve sosyal dışlanma” arasındaki ilişkisi hakkında bizlerle birlikte bir tartışma yapacaklar. Türkiye de dahil olmak üzere, bir çok ülkede şöyle bir kanı var: “Aslında gençlerin temel derdi işsizliktir, biz işsizlikle ilgili sorunları hallettiğimiz ölçüde, ortada sosyal dışlanma diye bir şey kalmaz.” Biraz “bu görüşle ilgili alternatif bakış açıları olabilir mi?”yi düşünerek, sözü konuk konuşmacılarımıza bırakıyorum.

Volkan Yılmaz (VY): İsmim Volkan. Boğaziçi'nde Sosyal Politika Forumu'nda araştırma asistanı olarak çalışıyorum. Şimdi burada yapmaya çalışacağım şey şu sorulara cevap vermek olacak: Gençler iktisadi açıdan ne durumdalar Türkiye'de?, Gençler Türkiye'de gelir dağılımının neresinde dururlar?, Hangi alanlara erişimleri vardır?, Hangi gençlerin, hangi alanlara erişimleri vardır?, Devletin bütçesi, hangi gençlere gider? Bu çerçevede sıkça veri vereceğim, durumu böyle daha net anlatabileceğimi düşündüğüm için.

2007 yılında 15-24 yaş grubunda Türkiye'de 12 milyon insanın olduğu verisi var. Bu 12 milyon insan, toplam nüfusun neredeyse %20'sine denk geliyor, Şimdi bu gençlerin ne yaptığına bakıldığında; %30'unun eğitilmiş olduğu - eğitilmiş derken yüksek lisanstan, meslek yüksek okuluna, liseden üniversiteye kadar tüm eğitim içerisinde

dahil olanları kastediyorum - %30'unun çalıştığı ve %40'ının ne çalıştığı ne de eğitim içerisinde yer aldığını görüyoruz. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının gençlik raporunda bu gençler “boşta olan gençler” ya da “atıl gençler” olarak adlandırılıyorlar. Rakamsal olarak bu 5 milyon genç demek. 5 milyon genç aslında eğitim ve çalışma hayatının dışında.

Burada bu 5 milyon genç içerisindeki dağılıma bakıldığında büyük bir kısmının genç kadınlar olduğu görülüyor. Türkiye'de 15-24 yaş arası genç kadınların yarısı - yaklaşık 2.2 milyon kadın - zaten ne eğitimde, ne de çalışma hayatında. Erkeklerin de %25'i, yani her 4 erkekte 1'i, ne eğitimde, ne de çalışma hayatında. Ayrıca tüm bu oranlar bize Türkiye'de 650.000 gencin çalışma hayatı ve eğitim dışında olduğunu da söylüyor.

Şimdi istihdama döndüğümüzde, gençlerin %30'u istihdamda demiştim. Genç nüfusta kriz sonrasındaki durumda işsizlik oranı %23. Yani işgücüne katılmak isteyen gençlerden 4'te 1'i zaten iş bulamıyor şu anda. Bu rakamda geçen yıla göre %5 gibi ciddi bir artış var. Krizin nasıl seyredeceğini bilmediğimiz ve genç istihdamıyla ilgili de herhangi bir politika henüz önerilmediği için de bu durumun, en azından bir süre daha süreceğini tahmin edebiliriz.

Dünya Bankası'nın bir araştırması var yakın zamanda tamamlanmış olan. Daha basılmadı ama belki oradan bazı rakamlar vermek uygun olur. Rapor 2009-2010 yılı için Türkiye' de yaş gruplarına göre yoksulluk riski altında yaşama oranını hesaplıyor ve burada aslında çocuk yoksulluğundan sonra, Türkiye'de en ciddi yoksulluk riski altında yaşama oranına sahip grubun gençler olduğu sonucuna ulaşıyor.

2008 yılında Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) de, gelir dağılımı adaletsizliğiyle ilgili içinde AB ülkeleri, Meksika ve Türkiye gibi ülke analizler bulunan bir rapor yayınladı. Şöyle bir tespit yapıyorlar; 18-25 yaş grubunun Türkiye'de toplam gelirden aldığı pay 1980'lerden 2000'lerin ortalarına kadar hep düşüyor, bu yaş grubunun toplam gelir içerisinde aldığı payda hiçbir artış eğilimi yok. Yani gençler görece olarak toplum içerisinde, her zaman daha az oranda gelir almaya doğru, daha aşağıya doğru iniyorlar.

Yine aynı OECD raporunda “peki Türkiye’de devlet gençlerle ilgili nereye para harcıyor? 15-24 yaş grubuna yönelik yapılan sosyal harcamalar Türkiye’de ne kadar?, Toplam sosyal harcamaların, ne kadarı gençlere gidiyor?” diye bakılıyor. Bu analiz yaş gruplarına göre yapılıyor. Türkiye’de 15-24 yaş arası toplam gelirin %22’sini alıyor. Aslında bu fena bir rakam olarak gözüküyor toplam sosyal harcamalar içinde. Fakat bunun nasıl hesaplandığına bakıyoruz. Aslında bu %22, toplamda sadece eğitime giden para, yani gençlerin %30’una giden bir para. Ne istihdamda olan %30’luk grup için, ne de istihdamda ve eğitimde olmayan %40’lık grup için devletin yaptığı şu anda sosyal harcama yok denecek kadar az.

Soru: Bir şey sorabilir miyim? Sosyal harcama derken buna, üniversitelerin yurt kur bütçesi gibi rakamlar dahil mi?

VY: Dahil. Ayrıca öğretmen maaşları gibi doğrudan hizmet vermek için, gereken tüm kalemler.

Soru: Yani mediko da dahil?

VY: Hepsi dahil. Tek tek onları bütçe kalemlerinden bulmuşlar, toplamışlar. Dolayısıyla bana en çarpıcı gelen şey devletin 15-24 yaş grubunda para ayırdığı gençlerin çoğunluğu, sizin bizim gibi eğitim içerisindeki insanlar. Fakat geri kalanlara gençlere dair herhangi bir harcama ve politik öngörü hiç yok.

Konuya dönersek bu eğitimdeki şanslı %30'u bir kenara bırakıp - ki bu grubun da pek şanslı sayılmayacağını biliyoruz - istihdam içerisindeki %30'luk gruba baktığımızda öncelikle bir tespit yapmak lazım. Uluslararası Çalışma Örgütü 15 yaşın üzerindeki insanlara (15 yaş sınırı var genç işçilik tanımı için, 15 yaş altı zaten çocuk işçiliğine giriyor) genç işçi diyor. Türkiye'de de gençlerle ilgili istihdam rakamları 15-24 olarak alınıyor. Bu grubun iktisadi krizin ciddi bir etkisiyle yani iş bulamama sorunuyla karşı karşıya kaldığını görüyoruz. Ayrıca Türkiye'de çalışan yoksulluğu, yani bir insanın, hem çalışıp, hem de aldığı maaşın aslında yoksulluk sınırı altında olduğu durumların da çok yaygın olduğunu düşündüğümüzde bu %30'luk kesim için de bunun birebir geçerli olduğunu düşünebiliriz.

Tabii genç ve yoksul çalışanlar çoğunlukla kayıt dışı istihdamda yer alıyorlar. Çünkü gençler aslında istihdam piyasasında en kırılgan kesimlerden biri. İlk işe girdiğiniz yerler genellikle sosyal güvenceli yerler olamıyor. Genç olduğunuz için sizin zaten hastalanmayacağınızı öngörüyor devlet ve işverenleriniz. O yüzden olabildiğince o senelerde çalışıp, sonrasında emeklilikte ancak tedavi olabiliyorsunuz. Gençlerin çalışıyor olmasına rağmen yoksulluk sınırının üzerine çıkamıyor olması da, sağlık, sosyal güvence, ve diğer temel hizmetler temel erişimlerini de güçleştiriyor.

Şöyle bir veri buldum, o da bana ilginç geldi. Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2007

rakamlarına göre, iş nedeniyle, işe bağlı sağlık sorunu yaşayan gençlerin oranı 15-24 yaş aralığında %1.6 olduğunu öğreniyoruz. Bu çok ciddi bir oran. Yani çalışan gençlerden her 1000 tanesinden 15'i çalıştığı işe bağlı sağlık sorunu yaşıyor. Bu ailenizden getirdiğiniz genetik bir şey değil. Çalıştığınız iş, doğrudan sizde hastalık yaratıyor. Sosyal güvenliğe erişimin olmadığı veya yok denecek kadar az olduğu bir durumda her 1000 gençten 15'inin bu durumda olduğunu unutmamak gerekiyor. Bunun getirdiği ciddi bir sıkıntı var ortada.

Bir de tabii işsizlik sigortası gibi destekler de aslında gençlere yaramıyor. Çünkü belirli bir pirim gün sayısı ödemeniz gerekiyor: Diyelim kayıt içinde bir sektöre girdiniz ve iş buldunuz. Sosyal güvenceniz ödeniyor. Onda bile işverenin düzenli olarak belirli bir süre prim ödemesi gerekiyor. Bir ödeyip, bir ödememesi durumunda da işsizlik sigortasından yararlanamıyorsunuz. Böylece işsizlik sigortasından zaten faydalanmanız güçleşiyor.

Sonrasında genç kadınlarla ilgili farklı ne durumlar var diğer gençlerden ayrışabilecek diye bazı rakamlara baktım. Zaten bahsettiğimiz üzere genç kadınların nerdeyse yarısı eğitim ve çalışma hayatının dışındaydı. Eğitimin içinde olan genç kadınlar içerisinde de, özellikle kız meslek lisesinde olanlar, düz lisede olanlar ve imam hatip lisesinde olanların %50'den fazlası mezun olduktan sonra istihdama katılmıyor. Katılmıyor değil katılmıyor. Mesela kız meslek lisesinde öğrendiği şeyin, piyasada herhangi bir karşılığı olmadığı için de, herhangi bir iş öngörülmediği için de katılmıyor olabilir.

Bir de genç kadınlar için sosyal güvenlik açısından şöyle bir gelişme oldu. Biliyorsunuz eski sağlık sisteminde genç kadınlar anne ve babalarının sigortalarından 25 yaşına kadar yararlanabiliyordu. Yeni genel sağlık sigortası reformuyla beraber, 18 yaşının üzerindeki kadınlar için o hak "eşitlik" gerekçesiyle ilginç bir şekilde kaldırıldı. Yani erkeklerle eşit olmaları için, ikisi de güvencesiz kılınmış oldu. Dolayısıyla 18

yaşından sonra hem çalışmayan, hem de eğitime devam etmeyen, ciddi bir genç kadın kitlesi sosyal güvencesiz şu anda. Sosyal güvenceli olabilmesi için çalışması gerekiyor. Bir ihtimal de evlenmesi. Ancak sosyal güvencesi olan bir adamla evlendiği zaman sosyal güvencesi olabiliyor.

Tabii bir de ayrıca SHÇEK yurtlarında olan çocukların 18 yaşını geçtiklerinde - yani genç olduklarında - devlet onları kapının önüne koyduğu için kendi başlarının çaresine bakmaları gerekiyor.

Sonrasında biraz eğitim ve sağlık alanının dışında yoksul gençlere yönelik devletin neler yaptığına bakmaya çalıştım. Zaten bu alanda, genel olarak, ciddi bir yoksullukla mücadele politikası yok. Hani yaşlı da olsanız bir politika yok. Ama mesela yaşlılıkla ilgili 2022 maaşı diye bir şey var. Engelliyseniz yine 2022 maaşından faydalanabilirsiniz. Ya da Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün bir muhtaçlık parası var başvurabilirsiniz. Ama bizim Sosyal Politika Formu'nda yaptığımız saha araştırmalarına göre gençseniz, sosyal yardımla ilgili başvurduğunuz yerlerden red aldığınız ortaya çıkıyordu. Çünkü siz devletin hayal ettiği bir yoksul kitlesi içerisinde değilsiniz. Devletin bugünkü anlayışına göre çalışabilecek durumda olan biri yoksulsa bu onun kendi suçu.

Mesela şöyle hikayeler anlatılıyor. Kaymakamlıklara bağlı Sosyal Yardımlaşma Vakıfları vardır. Bu vakıfların bir mütevelli heyeti vardır. Özellikle kaymakamların kararlarıyla, siz yeterli derecede yoksul bulunursanız belli bir dönem bir sosyal yardım alabilirsiniz. Zaten bir gencin sosyal yardım talebiyle Sosyal Yardımlaşma Vakfı'na gitmesinin zor bir şey olduğunu tahmin ediyorum.

Genç oraya gittiğinde çalışanlar tarafından ciddi bir ahlaki yargılanma ile karşılaşılıyor.

Hemen hemen İstanbul'daki bütün Sosyal Yardımlaşma Vakıfları'nda gördüğümüz buydu. Vakıf çalışanları, insanlar ki bu insanlar da aslında kötü insanlar değiller, ama işte devletin mantalitesini doğrudan yansıtan bir biçimde bana diyorlardı ki: "İşte sizin gibi genç insanlar eli ayağı tutuyor, gelmiş buraya, bana diyor ki şöyle şöyle. Yani siz olsanız verir misiniz Volkan bey?". Çünkü genç olmak eli ayağı tutuyor olmak demek. Her türlü işi, ne olursa olsun, kabullenmeyi doğrudan beraberinde getirmesi gereken bir şeymiş gibi görülüyor. Her türlü işi denememişseniz ya da kendi kendinize iş bulamamışsanız, Sosyal Yardımlaşma Vakfı'ndaki çalışanlarından ya da kaymakamlardan biri, size "işte oğlum, şurada inşaat varmış" diyebilir. Eğer bir genç de bu önerilen işi de beğenmiyorsa o zaman "Bir de iş beğenmiyorlar Volkan Bey" deniyor. Dolayısıyla aslında eğitim, sağlık dışında da gençlerin erişebileceği hiç bir sosyal yardım mekanizması yok. Sadece her koşulda işi kabul etmeleri kalıyor çözüm olarak gençlerin karşısında.

Bir de genç sağlığı ile ilgili ne yapılıyor konusuna bakmaya çalıştım. İstihdamdan bağımsız olarak. İşe bağlı hastalıklarınız ya da başka hastalıklarınız için hastaneye gidip gitmemekten bahsetmiyorum. Genç olmaktan dolayı ortaya çıkan ihtiyaçlara yönelik bir sağlık hizmetinden faydalanabiliyor musunuz? Yani işte ergen sağlığı, madde bağımlılığıyla ilgili sağlık hizmetleri gibi. Bu konuyla ilgili çok fazla veri yok. Ama benim kişisel öngörüm şöyle. Mesela madde bağımlılığıyla ilgili devletin neredeyse hiç bir sağlık hizmeti vermediği ve bu konuya hiç bir yatırım yapmadığı. Çünkü bunun herhalde ciddi bir politik karşılığı yok. Bunu yaptığınızda, sizin politik olarak alkışlanabileceğiniz bir durum yok olsa gerek ki hala Türkiye'de ciddi bir madde bağımlılığı artışı olmasına rağmen, kullanmak istemeyen, ya da istihdamla bağlantısını bu yüzden yitirmiş olan bir sürü insanın başvurabileceği yerlerin sayısı çok sınırlı. İşte hepimizin aklına gelen AMATEM ve ÇAMATEM var. Ama bu kadar.

Türkiye'nin de içinde olduğu bir araştırma sonucunda şöyle bir sonuca varılmış geçenlerde. Özellikle genç işsizliğinin yüksek boyutlarda olduğu ve gençlere yönelik ciddi bir sosyal koruma alanının olmadığı durumlarda, eğitim ve formel istihdamın dışında kalan gençler, sürekli yoksullaşıyorlar. Türkiye'de bu ülkelerden biri çünkü eğitim ve istihdamın dışında ciddi oranda genç var ve bu gençlere yönelik bir sosyal koruma politikası yok. Bu gençlerin istihdama entegre edilmelerine dair de ciddi bir umut yok. Çünkü kriz var, %25 işsizlik var. Bu durumda daha iş aramayan %50'yi istihdama entegre etmeyi başarmayı hayal etmek zor.

Ama bu genç istihdamıyla ilgili bir şey yapılamaz demek değil. Sadece bütün politikayı gençlik istihdamı üzerinden kurmak gerçekçi değil, çünkü istihdam üzerinden hala ulaşamayacağımız çok ciddi bir kitle olacak, bunu unutmamak gerekiyor. Devlet politikaları açısından genel çerçevede ne var ne yok diye bakınca zaten, Gençlik Çalışmaları Birimi'nin yaptığı işlerin hepsinin gösterdiği gibi, gençlik yasası yok. Gençlikle ilgili çalışan kurumların gençlikle ilgili bir araya geldiği hiç bir koordinasyon mekanizması yok. Dolayısıyla böyle kopuk bir kurumlar ve programlardan bahsediyoruz. Onları biz bir araya getirip, bir anlam yüklemeye çalışıyoruz gençlerle ilgili devletin politikası bu diye. Aslında, gençlerle ilgili devletin kendi politikası yok. Küçük küçük programları var, biz onlardan bir devlet politikası hayal etmeye çalışıyoruz, sonra onu eleştiriyoruz.

Türkiye'de gençlik istihdamının gündeme gelmesi bile çok yeni, en fazla 2004-2005 yılına kadar götürürsünüz bunların konuşulmaya başlamasını. Bir Gençlik İstihdam Zirvesi oldu geçen sene. Fakat istihdam tartışmaları içerisinde, genç yoksulluğu sorununa gönderme yapılmıyor. Bu nedenle benim söyleyebileceğim en temel şey gençlerin sadece istihdam üzerinden düşünülmesi ile tüm gençlere ulaşılacak bir sosyal politikanın hayal edilemez olduğu. Bu yüzden kapsamlı bir gençlik politikası,

gençlik üzerinden, genç olmak üzerinden bir yasanın ve hakların ile olacak. Ve de tabii eğitimde, istihdamda, gençlerin entegrasyonu ile ilgili çalışmalar devam edecek. Ama dediğim gibi dışarıdaki gençlik kitlesi çok büyük.

Soru: Sosyal Yardımlaşma Vakıflarıyla ilgili konuşulduğu için şöyle bir önerme yapsam doğru olur mu acaba? Gençlerin ihtiyaçları var. Bu ihtiyaçlara göre içeriği ve yaygınlığı yetersiz de olsa belirlenmiş bazı kamu hizmetleri var. Peki bu hizmetlerin gençlere ulaşmasıyla ilgili bilgilendirme gibi ara mekanizmalar var mı? Bunu bizim gençlik merkezindeki günlük hayat pratikleri üzerinden soruyorum. Mahalledeki gençlerle çalışırken başka bir dil konuşuyorlar. Bunu beğenip beğenmemek başka, ama attığı “tenks” mesajından itibaren böyle bir durum var. Ama kamu hizmeti dediğin şeyin kendisi - üniversite de dahil olmak üzere - de başka bir dil konuşuyor. Burada bir sorun varmış gibi geliyor bana.

VY: Doğru. Gençlik çalışmaları gibi bir alanda devletin yetişkin dilinin değişmesi gerekiyor. Katılımcılaşması ve yerelleşmesi gerekiyor. Ama genç yoksulluğu gibi bir alanda bence tersine kurumsal merkezleşme gerekiyor. Çünkü yasal olarak bir gencin yoksulluk sınırı altında yaşadığı için sosyal yardıma erişimi kanunen yapılabilir olursa - yani yasada böyle bir sıkıntı yoksa - ve bugün buna erişemiyorsa, burada mesele aslında gidip gencin kaymakamla görüşüyor ve ondan sosyal yardım talep ediyor olmasından kaynaklanıyor.

Eğer sosyal güvende, belirli kriterler çerçevesinde bir sistem işleseydi, o genç yeşil kart sahibi olabilirdi ve ya bir çeşit nakit desteği alabilirdi. Ama şu durumda mümkün değil. Çünkü oradaki insanların algıları doğrudan işin içine giriyor. Kimin yoksul kimin yoksul olmadığına onlar karar veriyor. Ya da kimin yoksulluğunun kendi suçu

olduğuna... Böyle bir durumda gençler en dezavantajlı durumdaki insanlar.

Soru: Biraz önce konuştuklarımız üzerinden gençlerin bir sürü sıkıntılarının var olduğundan konuştuk. Bu sıkıntıları yenmek adına yapılan bir çalışma var mı? şunu demeye çalışıyorum aslında. Gençlik meclisleri kuruluyor. Ama gençlik meclisleri de siyasetin etkisi altında kalıp, gençlerin değil de siyasetin ihtiyaçlarına cevap veriyor. Aklıma iki soru geliyor. 1. Gençlerin kendi sorunlarını ilgili makamlara aktarabilmeleri adına yeterli deneyimleri yok. Bu temel sıkıntı zaten. Çünkü gençler ne zaman nerede nasıl soru soracağını bilmiyor ve ya Bilgi Edinme Kanunu gibi araçları nasıl kullanacaklarıyla ilgili sıkıntıları var. 2. Gençlik meclisleri kuruluyor. Yasayla devleye “ben genç kendi seslerini duyurabilmelerini yasal güvence altına alıyorum ve bir platformun kurulmasını mecburi hale getiriyorum. Hatta bunu yerelleştiriyorum. Böylece her bölgenin özel gençlik sorunu, şehirdeki meclise doğrudan gelsin”. Ama devletin burada uyguladığı strateji siyaseti ortadan kaldırmıyor, böyle bir şey var olabilir mi? Ben aslında bunu çok merak ediyorum. Hani o siyaseti orada devre dışı bırakmanın bir sistemi, bir mekanizması, bir yöntemi, bir yapısı var mı?

Yorum: Siyaseti ortadan kaldırmanın bir siyaseti var mıdır mı diyorsun yani?

VY: Kendi hayatımdan düşünüyorum. Dershane diye bir şey varsa ve ona para verilmesi gerekiyorsa belli bağlantılarla ve belli yerlere para vermeden gidebiliyorsanız onu kullanırsanız. Yerelde hangi parti böyle bir dayanışma ağı kurabiliyorsa gençlerin oraya yanaşıyor olmasında bence gençlerle ilgili sorun yok. Çünkü bu bir hayatta kalma meselesi. Eninde sonunda tabii ki oraya yanaşırsınız. Düşünün, iş bulma ihtimalinizin bile az olduğu bir durumdasınız. İş bulabileceğiniz size bir gelecek vaad eden birileri var. Onun yanında bulunmak çok rasyonel bir tercih.

Soru: Mesela Genç-Sen ciddi bir atılım yaptı. %500 oluğu sđylenen zamlarla ilgili sokağa çıktı. Hükümete dediler ki sen bunu yapamazsın. Öğrenciler özel üniversitede okuyor gibi para vereceklerdi. Mesela bu ciddi bir siyaset. Bir politika... Birileri bunlarla ilgili birşeyler yapabiliyorsa demek ki, Türkiye'deki gençlerin de artık belirli yeterlilik seviyeleri var. Kendileriyle ilgili sorunları anlatabilecekleri veya anlatma yöntemlerini kavramaları gibi bir şey de var artık. Çünkü gençler artık çıkıp bir şeyler diyebiliyor. Çıkıp bunu yapmayacaksınız, bu zammı yapmayacaksınız diyebiliyor ve gerekirse yürüyor. Gerekirse onunla ilgili bazı sloganlar atıyor. Bununla alakalı böyle hani bir çıkış var mıdır?

VY: Oradaki genç zaten bahsettiğim o ilk %30. Onun dışındaki gençlerin, nerede olduğuna dair bir fikrimiz bizim için ancak gazetelere bakınca oluyor.

Laden Yurttagüler (LY): [%30'un dışındaki gençler] Görünür değiller zaten. Hem dilimizde, hem de günlük hayatta. Volkan söyleyince çarpıyor. Halbuki sokakta yatan gençlerin farkında değiliz.

Yorum: Bu gençleri o zaman muhatap olarak da alamıyoruz.

Soru: Bu gençlerle ilgili devletin bir politikası var mıdır? İŞKUR'un ve Merkezi Finans Kurulu'nun açtığı Genç Kadınların İşsizliği ile ilgili ihaleler var. Bu bir politika mıdır? Ben bunu çok sorguluyorum. Bu gerçekten bilinçli olarak yapılan ve genç kadınların istihdama dahil olabilmelerini sağlamak adına mı yapılıyor yoksa bu daha farklı amaçlara hizmet eden bir araç mı?

LY: Mevzu kadınlar değil bence. Bunu belki daha sonra hep birlikte konuşuruz. Sorun merkezi politikanın gerçekten nereye doğru aktığıyla ilişkili. Yoksa bunlar pansuman kıvamında işler bence. Tedavi amaçlı ya da önleyici amaçlı işler değil. İŞKUR'un açtığı ihaleler, projeleri fonlar (projelere kaynak sağlar) günün sonunda. Hem sürdürülebilirliği yoktur, hem takip edilmez, hem hangi kadınlara ulaştığını bilmiyoruz, hem de zaten belli bir (devlet ya da iş garantisi) garanti altında değil. Tam da bu yüzden pansumandır. İŞKUR onu açıyor, kadınlar kursa gidiyor ve sonra?

Yorum: Ama bununla ilgili bir politikaymış gibi bir tavır var karar alıcılar nezdinde.

VY: Orada işte dönüp biraz o işleyişe bakmak lazım. Oradan savunuculuk yaratmak lazım. İŞKUR'un bilmem nereden aldığı fonla açtığı - ki zaten o fon öyle açılmıştır yüksek ihtimalle, o yüzden genç kadınlar diye alınmıştır - bir olanağı kendisinin akıl edip yaptığını zannetmiyorum. Yani şunu sorgulamak gerekiyor. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü diye bir kurum var ülkede. Bu kuruma soruluyor mu istihdam politikası yapılırken? Kadın örgütlerine soruluyor mu? Politikanın kendisi belirlenirken bu süreç nasıl işliyor, sorun burada.

Yorum: Tüm bunlara ek olarak bu fonlarla yapılanlar - mesela - genç kadınların toplumsal cinsiyet rollerini nasıl etkiliyor, bunları da tartışmak lazım.

LY: Ayrıca fonlar kimlere veriliyor? Nasıl veriliyor? Oraya kimler katılıyor? Onlar katıldıktan bununla ilgili ne yapılıyor?

Yorum: Mesela bir öğrenci meslek edindirme kursuna geldiğinde ve parasını aldığı anda meslekle ilgili herhangi bir dertlerinin falan olmadığını söyledi. Oraya gelen insanlar aslında aldıkları parayı, o günkü parayı biraz daha dert ediyorlar. “Onun haricinde işte belki meslek öğreniyorum, belki bundan sonra bir iş yapacağım” demiyorlar.

LY: Bence bu durum bize çok da önemli başka bir şey söyler. Oraya geldiğinde aldığı para onun hayatının o gününü, belki o haftasını devam ettirecek bir paradır ki, tam da bu yüzden geliyordur zaten. Bence çok kilit bir şey söylüyor bu bize. Belki tam da buna dikkat etmemiz gerekiyor.

Ben biraz Volkan'ın sayılarla verdiklerinin kavramsal zeminiyle ilgili bir şeyler söyleyeceğim. Ama bunu sosyal dışlanma üstünden toparlayacağım. Yani Volkan'ın bahsettiği eğitimde ve istihdamda olmayan gençler var ya, bu gençler nerede? Bu gençlerin tartışıldığı önemli teorik zeminlerden bir tanesi sosyal dışlanma. Tüm bunların altını doldururken hangi kilit alanlar var? Biraz bunlardan bahsetmeye çalışacağım. Belki sonrasında birlikte tartışırız ve düşünürüz üzerine.

Şimdi sosyal dışlanmayla ilgili literatüre baktığımızda şöyle bir durum var; toplumsal olarak birlikte yaşadığımızda, birbirimizden sorumlu olduğumuzu varsayarak yaşıyoruz. Bir değerler bütününde, belli bir uyum içerisinde yaşadığımızı varsayıyorum. Doğal olarak bu birbirinden sorumlu olma durumunun bir ön koşulu da devletin bir takım temel hizmetleri yerine getirmesi demek ki, orada sosyal refah devletinden bahsediyoruz.

1990'larla beraber, hem dünyada, hem de Türkiye'de - belki depremi de büyük katkısıyla - bu temel hizmetlerin kime sağlandığı? Nasıl sağlandığı? Ya da neden sağlanamadığı? Kime sağlanamadığı? daha fazla tartışılmaya başlandı. Bunun hem Türkiye'de, hem de Avrupa'da bir takım sebepleri var elbet.

Sağlanamaması büyük oranda yine 1990'lara kadar istihdamla ilişkilendiriliyordu. Eğer birileri istihdamın içinde var olursa, o temel hizmetleri alabilecekleri varsayılıyordu. Temel hizmet derken eğitim gibi, sağlık gibi, barınma gibi, sosyal güvence gibi hizmetlerden bahsediyorum. "Eğer herkes istihdamın içerisinde var olabilirse, bu hizmetlere ulaşabilir" gibi bir dil sıkça kullanılıyordu. Fakat 1990'larda paradigma değişti. Bir, zaten "tam istihdam" diye bir durumdan bahsedilemez oldu. İki, istihdamın içerisinde "çalışan yoksullar" diye ciddi bir kesim, daha da gözle görülebilir hale geldi. Bu dönemde sosyal dışlanma literatürü daha da güçlendi.

Sosyal dışlanmanın ilk defa kavram olarak kullanıldığı zamana dönüp baktığımızda 1974'te Fransa'da Sosyal İşler Bakanı Rene Lenoir'ın kullandığını görüyoruz. Sosyal dışlanmayı da kabaca şöyle bir formül çerçevesinde tartışıyor; engellilik, tek ebeveyn olma, sigortasız çalışma gibi durumlardan ötürü temel hizmetlere ulaşamayan insanların içinde yaşadığı durum. Burada mevzuyu doğrudan istihdamla ilişkilendirerek kullanıyor. İlk defa kullanıldığında, istihdamın bir parçası olamayan, [emek piyasasının] içerisinde var olamayan kimseler sosyal dışlanmaya maruz kalan insanlar oluyor.

Sosyal dışlanmayı da tanımlarken iki olgu var. Bir, istihdamın içinde var olamama, varolmadığı için o durumunun devam etmesi. Bu süre gelen döngü sonucu doğal olarak temel hizmetlere ulaşabilecek sosyal güvencesinin de olmaması. İki; bu

olmadığı için, fiziksel olarak, şehrin sosyal alanlarının dışında yaşamak durumunda kalmak. Fransa'daki "uydu kent"ler, ve ya Türkiye'de metropollerin çevresinde kümelenme. Hatırlarsanız, 3-4 sene önce Paris'in banliyölerinde özellikle göçmen ailelerin çocuklarından oluşan gençlerin örgütlediği bir sürü sokak gösterisi oldu.

Bu gösterilerin o kadar şehrin dışında kalma durumu vardı ki, Paris'te tanıdığım bildiğim arkadaşlara, "Ya ne oluyor? Siz nasıl hissediyorsunuz? İyi misiniz?" diye mesaj attığımda, cevap "Valla Paris'te hiç bir şey yok, onlar dışarıda bir yerde oluyordu" olabiliyor.

Bir taraftan, bu denli karikatür şekilde şehrin dışındalar. Şehrin dışında olmak, şehrin içinde olmak, en yukarıdan başlayarak, kültür sanat aktivitelerini ilişkilendirmek, okula giderken toplu taşıma araçlarına ihtiyaç duymak, belki o toplu taşıma araçları taşımadığı için belli alanlara ulaşamamak, temel hizmetlerden faydalanamamak gibi böyle büyüyerek ilerleyen bir kartopu. Tüm bu kaygılar içerisinde hikâye şununla son buluyor, hem emek piyasasının dışında kalma durumu devam ediyor, hem de "etiketlenme" baş gösteriyor. Şundan bahsediyorum, biraz önce Volkan çok tatlı söyledi, "canım eli ayağı tutuyor, çalışsa ya" genel olarak gençler için söylenen. Genç göçmenler için sıklıkla başvurulan cümleler, "zaten göçmen", "zaten tembel", "zaten pis", "zaten çalışmayı istemiyor" gibi oluyor.

O sosyal alanın içinde var olamama durumu, büyüyerek çeşitli etiketlerle devam ediyor. Romanlar için çok söylenegedir. "Canım onlar da zaten disiplinsiz. Bir çal, bir oynat o kadar" diye. Bir anda mevzu çok boyutlu oluveriyor ve o sosyal alanın dışında olmak, sadece istihdamın dışında olma değil, paylaştığımız toplumsal alanın dışında kalma ve bunu üstüne üstlük belli gruplara belli etiketlerle atfetme anlamına geliyor, ki

kritik olan Şey de bu. Çünkü temelde eşit yurttaşlar kabulü üzerinden yola çıkıyoruz. EŞit yurttaşlar üzerinden anlaŐmamız gerçekten eşit olmamız üzerine kurulu. Halbuki birileri Roman oldukları için, ya da kadın oldukları için istihdam da buna dahil olmak üzere temel toplumsal alanların dışında kalıyorlar.

Literatürde sosyal dışlanma dört temelde tanımlanıyor; bu çok boyutlu bir süreç. Hem fiziksel olarak alanın dışında kalıyorsun, hem istihdamın dışında kalıyorsun, hem okula erişimin olmuyor, hem para kazanamıyorsun, sosyal güvencen olmuyor, hem belli bir kültürel, etnik veya dini gruba ait olduğun için, o alanın dışında kalıyorsun. Çünkü genelleniyor ve ayrımcılık en fazla bu gibi konularda görünür oluyor.

İkinci olarak bu dinamik bir süreç. Devamlı deėiŐiyor ve büyüyerek devam ediyor. BaŐlangıçta o süreç sadece istihdamın dışında kalmaksa, bir süre sonra fiziksel olarak Şehrin dışında kalmak, sosyal hizmetlerden mahrum kalmak, daha sonra bunun kuŐaklar arasında, miras bırakılan bir Şey haline gelmesi, yani çocuğunuza bunun miras olarak kalması gibi bir süreç yaŐanıyor.

Üçüncü olarak bu mevzu kişisel değil toplumsal, Çünkü sadece “sen” değil belli bir grupla beraber “siz, biz” bunun dışında kalıyor. Son olarak, bu durum, iliŐkisel. Geri kalan tüm iliŐkilerini yanı toplumsal tüm iliŐkilerini kesintiye uğrattıyor. Şehrin dıŐ çevresinde kalıveriyorsunuz kapalı olarak. Başka bir iliŐki kuramaz hale geliyorsunuz. Bu yüzden demin, yine Volkan’ın söylediğini referansla, nerede o %40 gençler? sorusunun cevabını açıkça bilmiyoruz.

Yorum: Yoklar

LY: Aynen öyle. Aslında varlar bir yerde, ama o “oradalar”. Biz “burada” yaşarken, bir taraflarda yaşıyorlar ve görmüyoruz. Çünkü burasıyla ilişkileri kopmuş durumda. Zaten bu şehrin dışındalar. Sulukule’yi biliyor musunuz? Sulukule’yi taşıdılar Taşoluk’a. İşte tam bu, fiziksel olarak şehrin dışına konulmak demek. Silivri’de bir yerde değil mi? Bakın nerede olduğunu bile bilmiyorum, buyurun.

Yorum: Geçenlerde okuduğum bir haberi hatırladım. İstanbul’un Sultanbeyli ve Bayrampaşa gibi yerlerinde yaşayan ilköğretim çağındaki bazı öğrencilerin hayatlarında hiç deniz görmedikleriyle ilgiliydi.

Yorum: Deniz görmek herhalde manzara görmek anlamında değil. İçinde yaşadığımız şehir merkezi denizin etrafında olduğu için, hiç merkeze gelmemiş demek sanırım.

LY: Sadece çevre ilçelerde de değil. Tarlabaşı’na gidip bakalım. Hemen şurası, çok uzak değil. Oradaki belli gruplara bakalım. Ben biliyorum ki İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Merkezi’nin Tarlabaşı Toplum Merkezi var. Çocuklarla ve kadınlarla çalışılıyor. Tarlabaşı’ndan dışarı çıkmıyor kadın,

Yorum: Utanç ile ilgili bir durum da olabilir.

LY: Tam onu söyleyeceğim. Utanç deyince mevzuya tekrar dönüp baktığımızda öznesi kim?, Kim buna maruz kalıyor? Tabii ki yoksullar.. Ayrıca katmanına baktığımızda yoksul ve genç ve kadın. Fakat özneye ilgili tartışmalarda genelde eğilim sosyal

dışlanmaya maruz kalanın kendisini suçlamaktır. Hani “zaten çalışmıyor, zaten tembel, zaten devletin parasına güveniyor, zaten yan gelip yatıyor, zaten çalışmak istese çalışırdı, zaten hırsız” gibi.

Yorum: Biz kendi utancımızdan da böyle korunuyoruz. Daha iyi imkanları olanlar da, bu şekilde onları etiketleyerek korunuyor,

Yorum: Şöyle ilginç bir şey yapılıyor. Ya görünmez kılınıyor, ya da hep bu olumsuz etiketlerle görünür kılınıyor. Sokakta bir takım gençlerin yaşadığından haberdar olmamız “gazetede bir sokak çocuğu, bilmem kime, bilmem ne yaptığında” ile oluyor.

LY: O sosyal eşitsizlik durumunu açıklayan şeyler bunlar; suçlu, uyuşturucu bağımlısı , seks işçisi olması, o normun - zaten beğenilen, sevilen, hoşlanılan, alınan cebe konulan, o normun - dışında yer alması.

Şimdi bu genel bir çerçeve. Bunun içerisinde dezavantajlı grupları saydığımızda; kadınlar, engelliler, romanlar gibi çeşitli etnik kültürel ya da dini gruplar ve gençler. Gençler bunların hepsini yatay kesiyor. Tabi burada Volkan'ın anlattığı üzerinden %30'la eğitim alanların ne durumda olduğunu da ayrıca tartışırız isterseniz uzun uzun. Ev bulamıyorlar, kalacakları yer belli değil, yurtları yok. Geçenlerde Gençlik Çalışmaları Birimi, Üniversite Öğrencilerinin Barınma Sorunları Araştırması'yla saptamaları yaptı zaten.

Yorum: Bununla birlikte Yurt Kur'un Müdürü “Türkiye'deki öğrencilerin yurda ihtiyaçları

yok, zaten kendi paralarıyla kalabiliyorlar” diye bir açıklama yaptı.

Yorum: O zaman 100 başvurunun neden sadece 40 tanesini yerleştirebildiklerini açıklaması gerekir.

Yorum: Bununla birlikte özel yurtların çok fazla şekilde açıldığını, Yurt Kur’un artık böyle yapmaması gerektiğini, arzı zaten özel yurtların karşıladığından bahsediyor

LY: Gerçekten özelleştirilebilecek son nokta nedir acaba çok merak ediyorum.

LY: Gençler genel olarak dezavantajlılar. Gençlerin %30’u eğitimde, %30’u çalışıyor ve geri kalan %40’ı ne eğitimde, ne de çalışıyor rakamları, bize sosyal dışlanma ve temel sosyal hizmetleri almaları bağlamında ciddi bir kesimin zaten dezavantajlı olduğunu söylüyor. Ancak eğitimde olanların da sosyal güvencesi olmayabilir, bunu unutmamak gerekiyor. Kendi başlarına var olamıyorlar, çünkü devlet gençlere temel sosyal hizmetleri sağlamıyor. Çalışan %30’a baktığınızda yoksulluk sınırının altında, esnek üretimde - yani güvence altında olmayan işlerde - çalışıyorlar. Doğal olarak, bu dezavantajlı olma durumuyla kendi kendilerine başa çıkabilir durumda değiller.

Bu da bizi, genel olarak bütün gençleri, hemen hemen sosyal dışlanma sonucuyla karşı karşıya olduğu sonucuna getiriyor. Şehrin merkezinde oturmadığı için, şehrin dışında oturmak zorunda kalacak, temel hizmetleri alamadığı için sağlıkla ilgili sorunları olacak, iş bulamadığı ve zaten genç olduğu için etiketlenecek, üstüne üstlük bir sürü ilişkisi kopacak çünkü temel bir takım faaliyetlerden yararlanamayacak gibi...

Özellikle Türkiye gibi ülkelerde - ki buna Güney Avrupa ülkeleri de dahil edilebilir - ailelerine bağımlı kılınıyorlar. Doğal olarak da özerk olamıyorlar, kendi kararlarını kendileri veremiyorlar. Bu da, başka bir sürü kısır döngü getiriyor. Ailen sana verirse cebinde harçlığın var, o sana destek olursa hayatta kalabiliyorsun gibi. Bunlar tüm gençler için geçerli. Bir de, bunların içinde bir takım daha dezavantajlı gençler var. Uyuşturucu bağımlısı olan gençler, yoksul gençler, roman gençler gibi... Onlar için risk daha da büyük. 15-24 yaş arası kadınların %50'si ne eğitimde, ne de çalışıyor. Bu muazzam bir rakam.

Peki tüm bu sorunlarla ilgili neler yapılabilir? Bir, bütün bu durum büyürken gençlerin bir takım ihtiyaçları var. Hatta özel ihtiyaçları var. Bunları tanımlayabilmemiz, duyabilmemiz, görünür kılabilmemiz ve onun üzerinden belirli destek sistemlerini yapılandırmamız gerekiyor. İki, sadece istihdamla ilişkili değil, bütün o sosyal dışlanmayı oluşturan - yani hayat standartlarını ve bir gelir sahibi olmayı oluşturan - tüm alan hakkında bütüncül bir yaklaşım düşünmek gerekir diye düşünüyorum. Yani "hadi bakalım çocuğa işi bulduk, bundan sonra ne yaparsa yapsın" ile olmuyor.

Yorum: Gene ailesine bağımlı oluyor, özerk olamıyor.

LY: Aynen öyle. Kendi kararlarını alamıyor. Sonra kızım gidip bu adamla evleniyorsun dediğinde de intihar ediyor. Camdan atlıyor. Ya da o adamla evleniyor, sonra zaten adam onu kesiyor. Burada tam da temel sosyal hizmetleri talep etmek, istihdamla gelen gelirin yoksulluk sınırının üzerinde olmasını talep etmek gerekiyor sanırım.

Yorum: O öğrenilmiş çaresizlikten çıkacak bir destek verilmeyince, o psikoloji öyle olduğu sürece oradan nasıl çıkılır ben bilemiyorum. Yani ona bir çözüm üretemiyor kafam. Çünkü ekonomik olarak destek verseniz de, o psikolojiden çıkmadığı vakit alternatifleri de göremiyor. Orada kalmış oluyor.

LY: Bu dediğimize çok katılmıyorum. Eşit yurttaşlık temel olarak eşit hizmetleri alacağımızdan hepimizin emin olması demek. Eğer hepimiz emin olursak ki solunum yolları rahatsızlığı sadece 60 yaşında değil 25 yaşında da geçirilebilir. Ve bana bir aileye mensup olduğum için değil de yurttaşla devlet arasındaki ilişkiden dolayı bakılacağından emin olduğum sürece o çaresizliğe kapılmayabilirim ben. Eğer toplu taşıma araçlarını kullanabiliyorsa, istediğim yere gidebiliyorsa ve bunları yapabileceğimi biliyorsa öyle bir psikolojim yok zaten. Doğal olarak benim psikolojimden kaynaklanmıyor bu aslında. Orada eşit yurttaşlar üzerinden temel hizmetler olarak ne aldığımdan başlıyor. Çünkü ben onu bile alamazken başka birileri memleketi yiyorsa, orada bir sıkıntı var ve bu bende değil; anlatabiliyor muyum?

Yorum: Aynen bakış açınıza katılıyorum. Şunu demek istedim Bunu da vermeyince bazen etraftaki fırsatları da göremiyor olabilir. Yani bu durumun dışına çıkacak gücü de bulamıyor.

LY: Orada çok ince bir çizgi var. “Sen bütün bunları yaşıyorsun, çünkü sen çıkamıyorsun”la “ben bunları yaşıyorum, çünkü eşitlik üstünden hareket etmiyoruz” pozisyonları oldukça farklı. Ben bu noktada ikinci tarafta durmaya çalışıyorum, o yüzden belki sizin söylediğinizi yanlış anlamış olabilirim. Artık burada bitirelim, zamanımızı oldukça geçtik sanırım. Dinlediğiniz için çok teşekkürler.